

Acésta fóia ese
cate 3 cóle pe luna
si costa 2 fiorini v. a.
pentru membrii aso-
ciatiunei, éra pentru
nemembrii 3 fr.
Pentru strainatate
10 franci cu porto
postei.

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana
si cultur'a poporului romanu.

Abonamentul se
face numai pe cate
1 anu intregu.
Se abonéza la Comi-
tetulu asociatiunei in
Sibiú, séu prin posta
séu prin domni co-
lectori.

Nr. 15.

Brasiovu 1. Augustu 1869.

Anulu II.

Din cronic'a lui Michailu Cserei. 1661—1711.

(Continuare).

1696. La anulu acesta cronicariulu Cserei atinge pe scurtu ostilitatile dintre Angli'a si Franci'a, dupa aceea re'ntorcenduse éراسi la Transilvani'a, insémna si pentru acestu anu una dieta la M. Osiorheiu, unde Ioanu Haller isi dete dimisiunea din postulu de tesaurariu (ministru de finantia) alu tieriei, éra in loculu lui imperatulu denumi pe Stefanu Apor, carele pe nepotulu seu Mich. Cserei (pe acestu cronicariu) ilu puse secretariu la acelasi oficiu séu ministeriu. De aci inainte Cserei se plange multu si greu in contra unchiu-seu, carele era unu mare patronu alu iesutiloru si cumu se pare, omu fórté bigotu si totuodata resbunatoriu, precumu sunt de regula mai toti bigotii. Fiinducà acestu Stef. Apor luà parte activa in proportiuni mari la unirea clerului romanescu cu biserica Romei, noi recomandamu lectoriloru cati se intereséza de acea epoca a misicariloru religióse dintre romani, cá pe Stefanu Apor inea se nu'lu pérda nece pre unu minutu din vedere. Acelu omu adica, de si secuui curatu de origine, condusu inse de ura cumplita asupra connationaliloru sei de legea calvinésca, ísi pusesé in capu, cá se restaure si se consolideze catolicismulu decadiutu in Transilvani'a chiaru si cu ajutoriulu „valachiloru,” déca nu se mai póte pre alta cale. Si pentruce nu? Connationalii sei calvini recutasera in cursu de dua sute de ani trecuti pana atunci, mai multe mii de romani, atatu pentru confesiunea calvinésca, catu si totuodata pentru natiunea unгурésca. Totu spre acelu scopu era se lucre si Apor, numai cu alte midiuóce. Intr'aceea se vedemu, cumu descrie nepotu-seu pe Stef. Apor.

„Ioanu Haller era omu bunu si blandu; elu pre catu a fostu tesaurariu, a datu popiloru reformati intocma intru intielesulu donatiunei loru, totudeauna tóte competentiele loru din dieciuele si saline fara greutate. Apor inse era inemicu de mórte alu religiunei nóstre (calvinesci); asia indata ce apucà elu chiaile la mana, cassà pre multe cali si cu multa vulpenia donatiunile popiloru si ale profesoriloru, si asia 'i lipsi pe sarmanii de platile loru. De si insusi imperatulu ii poruncise de cateva ori, cá se le dea platile, inse neciodata nu se alese nimicu din acele porunci*). Asia anulà elu (Apor) acelu artielu alu

diplomei, in carele imperatulu confirmase si santionase tóte donatiunile regiloru de mai nainte si ale principiloru Transilvaniei. De alta parte cardinalulu Kollonics castigà dela imperatulu pentru clerulu papistasiésca diece locuri de dieciuele alese, éra iesutiloru, carii acumu se prasisera in Transilvani'a, imperatulu le conferí acelu censum cathedriticum, pe care'lu platea popii sasesci fiscalu pre fiacare anu in numerariu pentru arend'a dieciueleloru, pe care o tienea ei. Acestu census cathedraticus facea pe anu preste cinci mii fiorini*).“

„Este inse de lipsa, cá se aflamu, cumu s'au prasu iesuitii éراسi din nou in Transilvani'a. Ce e dreptu, cá pre tempulu principiloru inea au venitu multi iesuiti in Transilvani'a; inse necutezandu a se arata pre fatia in costumulu loru indatinatu, din caus'a aspreloru legi ale tieriei, ei venea, candu in uniforma ostasiésca, candu in reverenda, cumu este a popiloru de miru**). De acestia fusesera Sigismundu Vizkeleti dela Clusiu si Lad. Baranyai dela Alb'a-Iuli'a, ambii parochi, ómeni intriganti, insielatori, blastemati, uritori si persecutori pe mórte ai religiunei nóstre. VEDIENDU acestia, cá acumu armele imperatului au prinsu radecina in Transilvani'a si cá Stef. Apor ajunse domnu mare, incepura se lucre, cá iesuitii se póta veni liberu in tíera si se póta ocupa resiedentiele acelea, pre care le avusera odenióra, in dílele lui Sigismundu Bathori, atatu in Alb'a-Iuli'a, Clusiu, Odorheiu, catu si pe airea. Pe Apor ilu insielara dicendu, cá elu va face unu lucru mare si placutu lui Ddiu, déca va aduce pre iesuiti, si cá 'si va castiga ertarea toturor pecateloru si mantuint'a sufletulu. Stef. Apor scrise in tóte partile catra ministrii, inse pre catu fu Kinski in viétia, nu potea face nimicu. Dupace 'ia succesu Kollonics, acesta 'si batù destulu mentea, cá se induplece pe imperatulu, 'ia fostu inse preste potintia; pentrucà imperatulu dícea: „Noi amu datu Transilvaniei diploma cu juramentu, cá nu vomu mai trimite acolo alti calugari, afara de aceia, carii se afla intre ei. Legile loru (ale ardeleniloru) inea le amu confirmatu prin acea diploma, prin care iesuitii sunt proscrisi de acolo sub anatema eterna. Ne e preste potintia, cá se ne calcamu juramentulu.“ Cardinalulu

se contramandá; una mesura acésta, care si mai tardiu s'a luatú fórté desu, mai virtosu asupra romaniloru. Not'a comp.

*) Inainte cu 170 ani unu venitu fórté frumosu acesta.

Not'a comp.

**) Secularis paterek, díce cronicariulu.

*) Dara diu nu, pentrucà aceleasi porunci pe sub mana

respunse asia: „Maiestate imperatésca! apoi dara concedé-mi Maiestatea ta, cá se trimitu eu de capulu meu iesuiti in acea tíera; éra déca nu va protesta nimeni in contra loru, atunci Maiestatea ta n'ai violatu diplom'a.“ Imperatul se invoi sub acésta forma. Kollonics ii trimise de proba in Transilvani'a. Macaru de ar fi contradísu cineva dintre celelalte trei religii, cá aru fi trebuitu se se re'ntórca indata. Gubernatoriulu inse temendu'si demnitatea sa, éra celorulalti boieri nepasandule de glori'a lui Ddieu, neci-unulu nu a dísu nimicu. Éca asia au violatu ei si atunci diplom'a si articlii cei tari, scrisi in constitutiunile aprobate in contra iesutiloru. Pentrucà iesutii sustienendu, cumucà celu care tace, consimte, se asiediara frumosielu in Alb'a-Iuli'a, Clusiu, Odorheiu, ba dupa aceea sub feliuri de preteste se incuibara si in M. Osiorheiu, in Sibiiu, Brasiovu, Fagarasiu si in mai multe locuri; dupa aceea ei si detersa preste capu atatu administratiunea politica a tiei, catu si elesiile reformaté.“ —

Iesutiloru inca le placea fórte multu, cá si resariteniloru din toti secolii si din tóte religii, a se produce in vreunu modu séu in altulu cu faceri de minuni. Éca si dupa Cserei duóa ecsemple:

In satulu rusescu Porcz, aprópe de Buda era una icóna, despre care esí vorba, cá ar fi plansu. Generalulu Chusani, carele se aflá in statiune aprópe de acea comuna, scrise si lui Stef. Apor, inse in bataia de jocu, dicendu, cá icón'a Mamei Domnului ar plange de mil'a nemtiloru, carii isi vérsa atata sange pentru Ungari'a si totusi sunt incortelati atatu de reu. Stefanu Apor inse luà lucrulu de seriosu si puse pe Cserei, cá se scrie lui Chusani, cá acea icóna nu plange pentru nemti, ci pentrucà vergur'a Mari'a este patrón'a Ungariei, sub alu carui patronatu o pusese Stefanu primulu rege alu Ungariei; apoi fiindu-cà nemtii despolia fórte tiranesce pe unguri, asia vergur'a Mari'a deplange pe ungurii maltratati de nemti. Iesutii indemnara pe imperatulu, cá acea icóna rute-nésca se o duca la Vien'a, ceea ce se si intemplá. Dupa duoi ani nemtii batura cumplitu pe turci. Atunci iesutii se folosira de ocaziune si in locu de a multiamí pentru acea victoria deadreptulu lui Ddieu, incepura se propage, cá victori'a fu castigata din cauza, cá a plansu acea icóna; asia ei facura din acea icóna una idololatria spaimantatória. Iesutii adica apucandu stindartele si armele luate dela turci, le asiediara inpregiurulu icónei, apoi o adornara cu lantiuri mari de auru si cu margaritaria, dupa aceea o dusera cu procesiune pompósa, portandu-o prin Vien'a si facéndu, cá miile din poporulu prostu se ingenunchie dinaintea acelei icóne. Insusi imperatulu cu tóta curtea sa esí in acea procesiune.

Alta icóna.

In acelasi tempu mai aflara si in Transilvani'a aprópe de Gherl'a intrun'a biserica romanésca una alta icóna, despre care iesutii éراسi scornira, cá ar fi plansu. Deci ei o adusera de acolo in capel'a dela

Monasturu. Cu acea icóna inca facura destula idololatria.

Cserei spune, cá elu inca a mersu inadinsu, cá se védia acea icóna romanésca dusa de iesuiti dela monastirea romanésca Nicula in Clusiu, cá o a visitatu cu deameruntulu si nu a potutu obserba de locu; se fia cursu lacrimi pe fati'a ei; adaoge apoi, cá ar fi cititu si elu in istorii, cumucà unele icóne asuda; nu scie inse, déca asia ceva se intempla cu voi'a lui Ddieu, séu prin vreun'a maiestria diavolésca, éra mai departe nu'lu taià capulu se judece, cá orice icóna póte lacrima fórte usioru cu ajutoriulu unui simplu mecanismu aplicatu in dosulu ei, unde apoi se pune si ceva burete (spongia) cu cateva picature de apa. Vedi inse, ce mare este poterea superstitiunei. Cserei calvinulu, carele scrie cu atat'a ura despre papistasi, isi inchiaie istoriór'a se despre icónele lacrimatórie dicéndu: „De cate ori a lacrimatu undeva vreo icóna, totudeauna pe acea tíera a venitu periculu infricosiatu. Éca, cá dupa ducerea icóneloru lacrimatórie a urmatu si preste Ungari'a si Transilvani'a calamitati indelunge si fioróse, ceea ce constata pana in dio'a de astadi adeverulu acelor istorii.“

Ceea ce spune aici acestu cronicariu despre tiraniile lui Caraffa si despre rapacitatea acelu bandidu, care se inaltiasé la rangulu de generalu mare, le aflamu descrise multu mai pre largu si mai autenticu in alte cronice si in acte publice pastrate din acelea tempuri. Destulu, cá acelu fanaticu perf in Vien'a infrantu de una bóla scarnava si mai in urma despretiutu chiaru si de curte. Poporulu ungurescu ii schimbase numele din Caraffa in Kalafa, adica carnefice (gâde, hoheriu, calau).

In acestu anu fu trimisu la Transilvani'a principele Vaudemont in calitate de comandante generalu. Acelu omu se tragea din Lotaringi'a. Gubernulu tiei trimise din partea sa pe Stef. Apor, spre a'lu felicita de buna venire in Sibiiu. Fiindu dieta in Turd'a, éca veni acolo Nicolae Bethlen, carele fusese in Vien'a, de unde aduse dela imperatulu pentru gubernatoriulu Georgie Bánffi, pentru sine si pentru Stefanu Apor titlulu de comes (grafu), care apoi se si publicà in acea dieta. Acésta intemplare insemnata si de Cserei, intre alte impregiurari n'ar cumpani mai nimicu in istoria; nóua inse ni se cuvene a o inregistra, pentrucà de airea scimu bine, cá ce inriurintia avura secaturele de titulare si ranguri asupra aceloru capete ceci ardelenesci, precumu le numesce chiaru Bethlen in cronic'a sa, si cumu boierii si jupanesele loru se certá nebunesce pentru acelea nimicuri, incatu mai la urma unii si unele era in stare se'si venda patri'a si drepturile ei, pe tata-seu si pre muma-sa, numai se póta audi, cá li se díce marii'a-ta domnule grafu, mari'ata domnule baronu, grafina si baronésa. Mai e de insemnatu, cá Nicolae Bethlen cu totu rangulu de illustrissimus comes, totu o patí catu de reu. Cu tóte acestea alergarea dupa titulare nemtiesci la noi se prefacè intrun'a epidemia scarnava, de care neci

chiaru sasii nu potura scapa, éra astadi, pre candu ideile sanetóse democratice facu pasi gigantici tocna si la poporul nemtíescu, aici pre la noi amu ajunsu, cá pana si unele familii de industriari se pretenda pentru sine titulatur'a de nagyságos, pe románesc marii'a ta, care la romani se cuvene numai unui suveranu. De altuméntrea Cserei se mai re'ntórce mai in diosu la acésta miseria ardelenésca.

Urmatóriele cuvente ale lui Cserei merita éراسi tóta luarea amente.

„Preste puçinu curtea Vienei cautandu cautà de comandante in Transilvani'a pe unulu, carele se adape pre boierii transilvani cu frenele in gura, pentrucà acumu curtei i se uríse de multímea plansoriloru, cate mergea asupra loru. Asia trimisera incóce pre Ioanu Ludovicu Rabutin comite de Bussi, carele vení mai anteiu la Turd'a, unde era boierii. Despre acesta scrisera apoi una pasquilu, in carele se dícea: „Pentru ce ai venitu aici, cá se ne torturezi?“ Acesta si torturà de ajunsu pe ardeleni.“

In anulu acesta inca se intemplà una batalia intre turci si nemti aprópe de Temisiór'a, pe malulu riului Beg'a, unde turcii se intarisera in siantiuri. Comandantele supremu alu nemtiloru a fostu éراسi ducele de Sacsoni'a, carele deschise batali'a totu dupa unu planu nebunescu, in catu déca nu facea Rabutin cu cele siese regimente ale sale, cá se se intórca din fuga regimentele sacsonului, nemtii era se o patia fórte reu. Aici perí si Haissler prin unu glontiu de tunu, care'i luà unu pitioru, in catu trebui se móra de mult'a perdere a sangelui. Deodata cu elu perí si generalulu Boland. Cserei vede man'a lui Ddieu in mórtea lui Haissler, carele inca fusese caus'a mórtei lui Veterani.

Dupa atatea fapte de rusíne ale electoriului Sacsoniei, curtea dete comand'a suprema in manile lui Eugeniu, care era principe din cas'a Sabaudi'a (Savoia), carele apoi precumu se scie, infranse pe turci in modu infricosiatu.

Cserei nu insemna dio'a bataliei dela Beg'a. Se va sci de airea.

1697 et 1698. La acesti ani Cserei amesteca evenimentele. Densulu descrie mai antaiu cumplit'a batalia dela orasiulu Zenta langa riulu Tis'a. Inse acea batalia memorabila, in care perí si insusi marele veziru, se afla descrisa airea multu mai bine, decatu la Cserei. Ceea ce merita a se insemna dupa acestu cronicariu este, cumucà elu sustiene, cá sultanulu poruncise si astadata marelui veziru, cá se face oricum va sci, cá se curatie pe nemti din Transilvani'a pentru totudeauna, pentru cá se le lipsésca loculu celu bunu si siguru de ernaticu, de unde apoi esindu primavar'a in fiacare anu, se aruncá cu poteri innoite asupra turciloru. Marele veziru era se lovésca in Transilvani'a pe furisiu numai cu calarimea turcésca; batali'a inse dela Zenta ilu rechiamà si ilu trimise in bratiale lui Mahomed.

In acelasi tempu óstea tatarasca irupse de nou

in Ungari'a, predà unu tienutu intregu, arse locuintie si duse ómeni in captivitate. Totuodata Emericu Tökölyi seduse prin agentii si spionii sei pe locuitorii din tienuturile Tocaú et Sáros-Patak, pentrucà nóptea ocupandu acelea duóa locuri fortificate, se taie pre garnison'a nemtíesca si se curatie totu ce era nemtíescu. Generalulu Vaudemont (totu francu cá si Rabutin) re'nfrenà acea rebeliune in modu totu asia barbaru, cá si cumu era se o faca ungurii lui Tökölyi. Barbati si femei, totu fu aruncatu in focu si in sabia, pana si prunci mici fusera trasi in parii garduriloru. Mai multe femei stringendu'si pruncii in bratia, se aruncara de pre muri in apa.

In acestu anu arse Clusiulu cu patru biserice si cu dóua scóle mari. Mai nainte de batali'a dela Zenta guberniulu impusese populatiunei intregi ajunu (postu) in prim'a fiacarei luni, cumu si mergea la biserica de cate trei ori pe acea di, spre a roga pe Ddieu, cá se scape tiér'a de turci.

De aci mai la vale cronicariulu amesteca mai multe din cronic'a straina, dela Poloni'a, Sveti'a, Rusi'a, Franci'a s. a., dupa aceea trece la afacerile sale familiari si anume la casatori'a sa, enumerandu totuodata si multimea familiiloru, cu carele era elu ruditu in diferite directiuni, dupa tata, mama si soçia. Preste tóte acestea noi trecemu scotiendu din vreo cinci pagine numai scirea urmatória:

Imperatulu poruncí prin Sam. Biró, cá Georgie Bánffi, Nicolae Bethlen si Stefanu Apor se mérga la Vien'a, unde s'au si dusu. Acolo ei in locu de a ingriji de tiéra, au cerutu dela imperatulu cateva mosii frumóse, pe care le si castigara toti trei. Totu ei se obligara atunci in numele tierei, pe care nu o intrebaseru de locu, cá se dea optu sute mii fiorini cá ajutoriu la campani'a, ce era se se reíncépa; éra dupa aceea acei bani se stórsera dela tiéra prin esecutiuni infricosiate. Imperatulu era datoriu tierei cu bani multi pentru magazinele militare, iu care se adunà cerealia din tiéra. Apor voindu a'si asigura duóadieci de mii de galbini la iesuti in Vien'a pentru casulu, candu ar fi constrinsu a fugi din tiéra, propuse comisariatulu belicu din Vien'a, cá acela se numere la tesaurulu iesutiloru acea suma, éra Apor se platésca totu acea suma la tesaurulu tierei aici acasa. Reintorcenduse acci trei domni din Viena la Alba-Iuli'a, unde tocma se tienea dieta, ei laudara cu vorbe multe „liberalitatea“ imperatului, cá adica de si are spese fórte grele, totusi a trimisu din pretiulu magazineloru; dupa aceea adusera in sal'a dietei cei dóuadieci de mii de galbini in duóa vase de argintu, pentrucà se'i arate; inse numai catu ii aratara, pentrucà totu acci trei matadori ai tierei propuseru dietei, cá acci bani se se intórca la coperirea unei parti din contributiunea de optu sute mii fiorini, pentrucà tiér'a se nu devina prea ingreunata cu scóterea ei. Cserei inse spune limpede, cá atatu acci dóuadieci mii de galbini disparura fara urma, catu si cele optu sute de mii fiorini se stórsera dela sarman'a tiéra. In fine cronicariulu

nu se póte conteni, de a nu spune si fapt'a, in sine mica, inse caracteristica, cumucà duoi galbiori se furara acolea pe locu in sal'a dietei.

In a. 1698 cade inchiaierca preliminarialoru pacei de Carlovitiu*), fórte buna pentru nemti, poloni si rusi, din contra fórte rea pentru turci. Acilea se cuvine a ne inseñna ceea ce spune si Cserei, cà in acea pace Pórt'a otomana abdise si de dreptulu seu de protectiune, ce avuse asupra Transilvaniei. In urmarea acelei paci se denumí prim'a comisiune mestecata, a carei insarcinare fusese: a regula confiniale dintre Transilvani'a de una, dintre Moldov'a si Munteni'a de alta parte. Tökölyi cu insurgentii sei fu sacrificatu in acea pace, si ei trebuira se ia lumea in capu. Aici Cserei laudandu érasei tempurile, in care Transilvani'a stetese sub protectiunea turcésca, suspina din nou dicèndu: „Transilvani'a nu scapà de ceea ce s'a temutu totudeauna, adica de gubernu nemtiescu, care'i smulse penele intru atata, incatu remase golana. Acesta fu amarulu fructu alu multeloru practice de ale lui Mich. Teleki; acuma nu avemu neci principatu, neci libertate; atatu mai alergà elu dupa corón'a Ungariei.“

De aci incolo se descriu érasei cumplitele impilari, contributiuni, angarii si totu felulu de greutati nesuportabili, cate cadusera asupra bietului poporu, atatu din partea oficiariloru nemtiesci, catu si din a functionariloru pamenteni, intru atata, incatu unoru tati de familia nu le remasese alta, decatu cá se'si vendia din pruncii loru la turcii din Banatu, pentru cá se póta plati contributiunile, pana atunci necunoscute in Transilvani'a, éra altii si mai desperati se spendiurá de arbori.

La a. 1699 Cserei enumera érasei mai multe supresiuni de bani in mesura colosale, comise mai alesu de gubernatoriulu Bánffi si de tesaurariulu Stefanu Apor pana intru atata, in catu alti boieri, carii nu avea de unde se fure asia multu, îi denuntiara mereu la curtea Vienei, pana ce imperatulu trimise in tíera pe unu comisariu anume Thavonat, carele apoi smulse din man'a acelu duoi lotrii tóta administratiunea finantialoru. Mai alesu Mich. Sava (romanu), Georgie Balog si Mich. Bethlen au naintatu multe denuntiatiuni la curte in caus'a finantialoru, M. Bethlen, care apasá mai greu asupra lui Stef. Apor, ilu acusà pentru supresiunea unei sume de una suta mii fiorini. Comisiunea imperatésca pretendea dela elu

*) Acestea preliminaria durara din lun'a lui Maiu 1698 pana in Ianuariu 1699. Pacea de Carlovitiu s'a inchiaietu in 26. Ianuariu 1699 pe 25 de ani. In articolu I. alu acelu tractatu de pace despre patri'a nóstra se dice: Regio Transilvaniae quemadmodum de presenti est in possessione et potestate Caesareae Majestatis, ita maneat in ejusdem dominio et a Podoliae confinio usque ad extremum Valachiae confinium, suis montibus, qui antiqui fuerunt limites ante praesens bellum inter Transilvaniam ex una parte, et Moldaviam ex alia parte, atque a confinio Valachiae usque ad flumen Marusium, pariter suis montibus, qui antiqui fuerunt limites, circumscribatur. — Acestea sunt confiniale Transilvaniei dupa tractatulu dela Carlovitiu, Not'a comp.

alte siesedieci de mii; éra biét'a tíera inca'si cerea treidieci de mii ai sei. Apor cadíu la patu de suparare. Acelu omu blastematu nu avea prunci din cópsele sale, si totusi era lacomu preste tóta mesur'a. Stef. Apor si M. Bethlen era cumnati, se avea inse fórte reu unulu cu altulu, atatu din caus'a rapacitatei, catu si din a confesiunei, pentrucà pre catu Apor era papistasiu fanaticu, pre atata Bethlen era calvinu inversiunatu. Inse despre afacerile religióse de atunci si mai anume despre unirea romaniloru cu Rom'a, vomu impartasi in Nr. viitoriu totu ce vomu afla in Cserei consemnatu la a. 1699.

(Va urma).

Domnule secretariu!

Cu descrierea locatiunei organeloru corpului nostru, ce a esitu in Nr. 9 si 10 ai „Transilvaniei“ am vrutu, precumu am fostu si memoratu in epistol'a mea precedenta, a trage atentiunea cetitoriloru numitei foi asupra structurei corpului propriu si asupra intocmirei lui, cá cu atata mai tare se se intereseze de elu. Dati'mi acuma voia dn. secretariu, a conversa cu dta in acesta epistola si despre necesitatei introducerei studiului fiziologiei in scólele popularie. Sciindu, cà in timpii nostri necesitatei studiului si aplicarei fiziologiei pentru invetiatori si educatori a fostu reclamata de geniulu timpului, am nutritu speranti'a, ca in legea scolaria sanctionata pentru provinciile de sub corón'a s. Stefanu si anume in §§ ce tractéza despre obiectele de invetiamentu, voiu aflá figurandu si studiulu fiziologicu; inse m'am insielatu.

Fiindu inse, cà primirea acestui obiectu de invetiamentu in planulu de lectiune alu preparandeloru si cu timpu si alu scóleloru popularie peste totu, este tocma asia de corespundietória demnitateri omenesci, catu si necesaria pentru prosperitatei familieloru si a statului, permiteti'mi dn. secretariu, a me lasá mai adencu la deslucirea acestei materii, póte inca puçinu cunoscutu publiculu nostru.

Considerandu, cà omulu pune atata silintia pentru sustienerea si scutirea corpului seu prin bucate catu mai artificiosu gatite, prin vestmente catu mai lucurióse, prin locuintie catu mai pompóse; ca misica comerciulu si silesee sute de mani; ca cultiva sciintiele si artele, ar fi se ne prinda minunea, cà invetiatur'a despre corpulu seu nu s'a consideratu indata la inceputu de unu obiectu din cele mai eminente si mai ponderóse ale instructiunei publice, si astfelu se fia fostu primitu cu preferintia in planulu de lectiune alu toturoru scóleloru; noi inse scimu, ca neprimirea lui de pana acuma in dísulu planu a fostu legata de intrebarea „despre introducerea sciintieloru naturali peste totu in scólele popularie“ si cà a avutu, mai are si astadi a se luptá totu cu acele greutati politico-ecclesiastice, cu care s'au luptatu si pana acuma. Dar delaturanduse si acésta parere nefundata si intunecósa a unoru individi bigoti si po-

tinti, că si cumu una cultura progresiva (ce intru a-deveru numai prin cultivarea studiului naturale e posibil) ar fi periculosa statului si religiositatei, si introducenduse acestea, precumu vedemu, si in scólele populare prin lege, va fi cu atatu mai necesariu a suplini cele nefacute pana aci si a indreptá o eróre, carea conlucra multu la decadenti'a fisica a mai intregului genu omenescu modernu.

Cu catu de o parte s'a pusu mai mare temeiu pe cultivarea talentului si a capacitati omului, cu atata s'a facutu de alta parte mai puçinu pentru ingrijirea despre corpu, care nici odata nu póte prosperá numai prin introducerea gimnasticeii in planulu de lectiune, ci mai alesu prin mformatiunea omului inca din pruncia, despre structur'a corpului seu si despre functiunile organeloru lui. Că-ci in ce sta caus'a slabiciuniloru genului omenescu? Cea mai mare parte in necunoscererea urmariloru provenitórie din necunoscinti'a intocmiriloru corpului nostru, si astfeliu se aducu si sustienu din generatiune in generatiune invetiuri (dantine) stimulatórie ale organeloru interne si anume ale nerviloru si ghindureloru din organele digestiunei (resnirii) de o parte, ér de alta parte molitiunea celui mai insemnatu organu eescretoriu (storcatoriu), adeca a peleii, prin care se impedece corpu in activitatea sa cea mai eminenta — a schimbarei materiei, si astfeliu acésta activitate se stramuta in unu sorgente plinu de noua materii bolnavitióse, ce aducu si sustienu langedímea cá o nota caracteristica a generatiunei moderne.

Domnule secretariu, eu sunt convinsu, că epoc'a regeneratiunei genului omenescu va incepe numai din momentulu, candu instructiunea fisiologica se va introduce cá obiectu obligatu in scólele populare, si prin acesta se va intemeia la parinti generatiunei mai de aprópe cunoscinti'a despre corpu, care va impedece, cá se nu se puna timbrulu slabitiunei fizice sarmaniloru copii, cá si acuma, inca in cas'a parintésca si cu prim'a educatiune. Că-ci cas'a parintésca este, in care se intemeieza in cea mai frageda etate fiitórea sanetate séu slabitiune a copilului. Se intielege, că acea slabitiune se póte mai multu séu mai puçinu corege, dupa cumu adica impregiurarile se facu mai favorabili; inse a se sterge cu totulu nici odata. Din acésta cauza vedemu adesea si in stranepoti tipulu celu debile alu mosiloru.

Eu marturisescu dn. secretariu, că acelu barbatu, care cu una óra mai nainte va introduce in planulu de lectiune alu preparandiloru si teologiloru studiulu fisiologiei, va fi celu mai mare benefacatoriu alu natiunei nóstre, cá se nu dícu alu genului omenescu, si regenerat'a natiune ii va sci multiami si ridicá monumentu eternu in o generatiune invertosiata. Spre intarirea acestui asertu alu meu voiu aduce unu casu tristu, ce l'amu vediutu insu'mi in dílele aceste. Aflandume in una oficina de rasu, venindu unu barbatu cu o muiere, acésta intréba de fetioru: unde e jupanulu, ca vré se slobóda barbatului seu sange. La

acésta intrebare raspunde unu fetioru: „ii lasu eu sange.“ Firesce, că eu cá esertu nu potuiu privi cu ochi nepasatori acésta macelaria subtile, ci intrebaiu pe fetiorulu de barberiu, cumu cutéza elu se lase sange fara ordinatiunea medicului, ce scie densulu de unde, catu si pentru ce vré se lase sange din unu omu altfeliu sanetosu si inaintatu in etate. La acestea intrebari nepotendu raspunde barbieriulu, se sfii, éra bietulu barbatu se uitá cu doiosii la mine. Inse ce se vedi! Se scóla muierea si díce, că barbatulu ei dupa ordinea dn. dr. Maier are se'si lase in totu anulu sange, că-ci altfeliu ii amortiescu manile, si elu fiindu omu muncitoriu, are trebuintia de ele. Eu me siliu a o invetiá, că acésta este o teoria rea, ca bietulu barbatu alu ei tocmai pentru aceea are trebuintia de sange, care e isvorulu poterei si alu sanetatei si viétia nóstra, si că suntu alte midiolóce a delaturá óresicari simptome, ce li se paru póte nepotrivite. Dar ce'mi raspunde guraliv'a de muiere! Dta n'ai se ne poruncesci nóua; noi facemu cumu scimu noi si cumu ne-a invetiatu dn. doctoru, si intorcénduse catra barbatu, ii face semnu se siéda, éra barberiulu legá mana cu o fascia rosia si érá se scótia lanceta. Eu maí cercaiu odata a indreptá pe betii ómeni spre bine opunendule, ca insu'mi suntu doctoru, dar nu folosi nimica, că-ci muierea vré se védia sange, éra barbatulu nu avé curagiu se díca, că nu se lasa, si barberiulu revnea dupa vreo cateva strambe (pitie), cu tóte ca se camu sfii, candu díseiu, că o astfeliu de politia sanitaria nu ar face onóre nici la hotentoti, ne cumu unei cetati cá Timisiór'a. Éta dn. secretariu, ce urméza din necunoscinti'a despre vitalitatea sangelui, si din usiór'a ordinatiune a unui medicu din timpulu lui Noe, cá se nu'i dícu nepri-ceputu. Da cate casuri sunt de acestea! — Inse asupra stupiditatei se lupta indesiertu si diei*). Inse pare-mise ca audiu, cumu imi voru reflectá unii. Ce, instructiune fisiologica la preparandi, apói si in scólele populare? O sciintia, ce de abea o potu invetia medicinistii dupa atatea pregatiri. — Ásia e si asia a trebuitu se fia, pana ce sciintiele naturali au fostu numai proprietatea unoru privilegiati si nu au intratu in planulu de lectiune alu scócloru populare, pana ce omulu a amblatu in camasia copilarésa si a cugetatu, că numai mediculu are si scia, cumu e intocmitu corpu nostru si că lui trebue incrediutu orbisui, cá se lucre cu elu, cumu va vré, că numai elu este capace a'si insusi astfeliu de cunoscintie. Astadi inse, candu omulu a inceputu a cugetá mai adencu, candu vré se cunosca caus'a si celoru mai indepartate fenomene, candu vré independentia fisica si morale, candu in legea scolaria a patriei nóstre vedemu introduse si sciintiele naturali cá obiectu obligatu, este datorinti'a cea mai imperativa a organeloru concerninti, a se ingriji despre obiectulu acesta, si

*) Gegen die Dummheit kämpfen die Götter selbst umsonst. Schiller.

eu nutrescu cea mai viia sperantia, cà instructiunea fiziologica se va introduce catu de curendu in tóte instituttele nóstre teologice si preparandiali, si cu o dí mai curendu in a Sibiiului. Au nu invetia copiii in scól'a popularia cate obiecte seci cu multa istetime? Pentru ce se nu póta ei invetia si cunosciint'a corpului propriu si functiunile organeloru lui? cari se facu cu atata mai interesante pentru densii, cu catu ei le vedu si esperie in sine insusi in tóte dílele.

Eu dn. secretariu, asiu merge si mai departe si asiu propune, precumu amu insemnatu in tractatele mele despre medicina cu privintia la romani, se facemu cu ocaziunea acésta pe preotii si invetiatorii nostri totuodata si medici firesci, aratandule pe langa studiulu fiziologicu si esperiintiele asia numitei metodei medicinali firesci. Preotii suntu accia, la cari ómenii nostri se indreptéza in bóle si ceru ajutoriu religiosu, cu care fórte usioru se póte legá si celu terapeuticu (de vindecare). Respectarea vindecarei firesci si esercitarea ei din partea preotiloru si invetiatoriloru nostri ar fi tocmai asia de umana, catu si utile; cà-ei tocma si dupa ce cunosciint'a despre intoemirea corpului nostru ar prinde radacini in viéti'a sociale, totusi urmarile educatiunei fisice pana acumu contrarie scopului, inca aru durá mai departe si aru cere delaturarea loru. — Apoi scimu, cà puterea vitale, séu a conversatiunei proprie, ce ne-a dat'o si plantat'o in noi provedint'a in caletori'a acésta lumésca, vindeca de sine insasi si cele mai grele bóle; inse esperiint'a ne-a si invetiatu, cà ea in urm'a multoru inriurintie nepriintióse tocma de atatea ori cere si ajutoriu in nesuintiele sale de vindecare, tocma si candu acestu ajutoriu sta numai in delaturarea impedimenteloru, ce s'aru desvoltá prin prea marea ferbintiala a corpului intregu, séu descordarea sistemei nervóse s. a. Apoi sci dn. secretariu, omulu este dedatu a amblá cu bastonu, de care nu se lasa a fi despoiatu, nici chiaru in casulu, candu acela este gaunosu.

A intreprinde delaturarea impedimentelorú, ce se punu in contra poterei de viétia intr'unu astfeliu de modu, cá in contra poterei conservatiunei proprie se nu se pregátésca alte nóua greutati, ne invatia esperiint'a facuta pe terenulu asia numitei medicine firesci, unu terenu, ce diferesce cu totul de medicina sustínuta pana acuma. — Sciint'a medicinale de astadi dn. secretariu, este cu totulu diferitória de ceea, ce era ea nainte cu 30 de ani. Ómenii se indrépta totu mai tare spre natura, de care s'au fostu indpartatu prin rationamente scientifique. Sistemele de vindecare artificiósa de mai nainte se dau uitarei si facu locu unei procedure cu totul simple. Mai vírtosu de vreo cateva decenia incóce s'a recunoscutu totu mai multu pretiulu acelu mare medicamentu, pe care bun'a natura ilu da in abundantia celoru mai seraci, cá si celoru mai avuti, si acesta este: ap'a curata, ce din dí in dí capeta mai multi inchinatori, decandu medicii scientifici si liberi de tóte prejudi-

tiale au trasu in sfer'a scrutatiunei loru metod'a de a tractá bólele numai cu apa si au recunoscutu, cà acésta tractare este fundata in legile de vindecare naturali.

Acesti medici, domnulu meu! au recunoscutu mai departe, ca aceea ce noi numimu in viéti'a comuna sanetate, este acelu statu alu corpului, in care elu remane in acelu gradu de independentia, ce e de ajunsu spre esistint'a sa si e necesariu caracteristicii sale. Pentru aceea fiacare individu are margini anumite, intre care se póte numi sanetosu. Déca acestea margini nu se pazescu, elu se face bolnavu. — Sanetatea si ból'a nu suntu daru esentialmente diverse, ci amendoua suntu procese vitali si proprie numai insinuari pentru diferite conditiiuni, sub care se manifestéza viéti'a in un'a si acea faptura. Totu acea putere, ce produce tóte in natura, este activa in statulu sanetosu, cá si in celu morbosu, este acelu eternu unu, ce se manifestéza in multe moduri. Intre sanetosu si morbosu e numai acea diferentia, ca celu din urma e mai multu séu mai puçinu necapace de a'si manifestá activitatea sa.

Esperiint'a ne invétia, ca tóte functiunile organice posiedu óresicare capacitate de resistintia in contra lumei din afara, ce le impresóra si lucra in contra loru. Cu acea capacitate de resistentia organismulu produce pururea unu statu opusu la acela, pe care vreu se'lu provóce influintiele esterne dupa natur'a loru. Acésta nesuintia a organismulu se numesce reactiune, si este peste totu camu totu aceea, ce vreu se pricépa chemicii subt acésta expresiune, candu cérca insusirile vreunui corpu, ca adeca tóte corpurile naturali candu vinu in atingere, reagéza intre sine, adica lucra unulu in contra altuia. Reactiunea organica este dara fundamentulu vindecarei firesci, si numai natur'a singura este in stare de a vindecá bólele. Deci déca mediculu firescu isi va basa procedur'a sa la tractarea bóleloru pe legea reactiunei functiuniloru organice, atunci elu o póte folosi la vindecarea, la durerea si puterea bólei. Déca afla elu in vreunu bolnavu reactiunea debile, séu lipsindu cu totul, atunci puçina sperantia va dá elu bolnavulu despre curend'a insanetosiare si va cauta, cumu se produca si se inaltia reactiunea. Era déca reactiunea este prea mare si chiaru escorbitante, atunci va cautá se o stempere, se o domolesca. Acésta o póte elu face densulu numai cu ajutoriulu celoru mai de capetenia conservatori ai vietiei, adeca prin caldura, lumina, aeru si apa. Fara de acesti factori nu e cu potintia nici o viétia. Caldur'a si lumin'a suntu stimulii (iritatorii) cei mai potinti ai nerviloru; aerulu este elementulu resuflarei si alu sangelui; ap'a materialulu universale alu toturoru functiuniloru. Déca aceste patru materii conditionéza peste totu viéti'a, atunci se intielege de sine, cà ele trebue se fia si cele mai puternice midiulóce de a pastrá sanetatea si de a vindecá bólele, de si este lucru naturalu, cá ele subt impregiurari se si bolnavésca, candu

adeca voru lucrá nepríntiosu asupra corpului. In acesteia patru materii ce ni lea datu provedinti'a in abundantia, are mediculu firescu o potere, dinaintea carei au se cada in nimicu tóte medicamentele, aiba ele ori ce numiri misteriose séu sciíntifice, ale tuturoru tempiloru si apotecelor. — Aici este de consideratu si acea preferintia in cur'a firésca, care se face prin aplecarea apei curate in diferite moduri, cá adica vindecatoriulu are midioloculu de vindecare in poterea sa si ilu póte modificá dupa placu, candu unu medicamentu din apoteca este a se asemena cu o pétra asvêrlita, care in fug'a sa nu se mai póte nici impedecá nici regulá.

Langa acést'a, dle secretariu, cur'a firésca póte fi esercitata de totu omulu cu mintea intréga, care posede óresicare cunoscintia despre structur'a si functionile corpului seu; ea e si mai eftina si cere numai vreo cateva aparaté, care de nu se afla in tóte casele, de síguru se potu aflá in totu satulu, si tocma asia de bine o potu folosi cei saraci, cá si cei avuti. E unu lucru desientiatu, candu si unii ómeni mai ingeniosi se scutura, candu audu de apa rece, dara nu se spariia de arsenicu, de calomelu, de iodu, opiu, strichnina, degetielu, cucuta s. a., care suntu venine din cele mai cumplite, asia, ei nu se spariie de acestea, din cauza numai, cá se chiama medicamente ori lécuri. Dar' nu ne invétia insasi religiunea nóstra a ne boteza, adeca a ne afunda in apa? si noi suntemu de cea mai buna credintia, cá in tempulu nostru, candu sciíntiele naturali se desvólta peste tóta asteptarea si se facu proprietatea tuturoru, acea opiniune pre catu de periculósa, pre atata si falsa, nu mai póte stá, cá si cumu adica celu mai cumplitu veninu in man'a unui medicu iscusitu s'ar preface in medicamentu. — Veninulu remane veninu, ori cá ni'lu intinde crud'a mana a unui ucigasiu, ori cea sciíntifica a mediculu. Si nu pricepemu, prin ce sciíntia si iscusintia aru poté mediculu, fia catu de iscusitu, se schimbe firea veninulu. Si óre nu suntu infiorátorie ordinatiunile mediciloru sistemei vechie, candu ei in friguri asia numite hecticali, tienu pe bolnavi in aeru clocitu, ii indópa cu chininu si opiu si le dau carne cruda si vinu, cá se'i intarésca. Asia dara, pana candu medicii sustienu in contr'a eesperimenteloru chemice mai recente, cá carnea si vinulu intarescu, ce potemu asteptá dela laici? — Numai acea intaresce, ce e nutritoriu, vinulu inse nu are nici unu elementu, éra carnea puçine elemente nutritórie. — Liebig díce: „Precumu la plante si animali, asia si la ómeni midiolócele nutritórie pentru ei se aiba una insusíme indiferenta, si se nu aiba nici lucrare chemica, nici alta deosebita asupr'a organismulu sanatosu; acestea nutrimente nici se nu grabésca, nici se nu intárdiie schimbarea.“ Dupâ Liebig carnea continendu creotina, éra vinulu alcoholu, asia ambele acestea substantie au insusiri intaritatórie, veninóse. De aci se cunósce usioru, cumu intarescu ele, adeca camu cá pintenulu calaretiulu si cá biciulu

carausiulu. Profesorulu Birchov pune zam'a de carne de vita, care multínea o tiene de cea mai príntiósá materia nutritória, intr'unu rendu cu cafeo'a, cu céulu, cu vinulu, cu rachiulu, berea si díce, cá stimuléza nervii, si cá acestea cá si carnea nu se tienu de midiolócele nutritórie, ci de cele ale placerei; éra despre acestea Liebig díce: „Despre activitatea midiolóceloru de placere (Genusmittel), a cafelei, teei, zamei de carne, tabacului, betelului s. a. asupr'a prosperitatei trupesci si starei sanetatiei avemu pana acum numai ipotese; ceea ce scimu noi cu securitate este, cá ele nu suntu materii nutritórie, ori cá nu cuprindu nutrimentu in cantitati asia mari, incatu se le potemu lua in consideratiune la nutrire.“ Candu corpulu este cu totulu debilitatu, supa nu are efecte intaritórie.“ Cu catu dara mancarea de carne mai vertosu in bóle, se latiesce in populatiunea unui tienutu, unui statu, cu atata acesta merge mai iute catra perirea sa morale, spirituale si corporale. Poff'a de carne este pofta trupésca; poff'a trupésca este pofta de placeri; poff'a de placeri inse e moletate si moletatea stricatiune, perire! — Catu pentru parerea ratacita a multímei si a mediciloru de profesiunea vechia, cá si cumu numai carnea ar nutri si cá ar fi cea mai usióra de consumatu, acésta parere de multu e deslegata prin analis'a chemica, care ne invétia, cá cea mai buna carne de vita are in unu puntu 16 parti materia nutritória (azotu), 10 parti formatori de unsóre (materia incalditória) si 74 parti apa; unu puntu de fasole 26 parti nutritórie, camu 55 parti formatori de unsóre si 16 parti apa; unu puntu de grau 19 parti nutritórie, 65 parti formatori de unsóre si 12 parti de apa. Inse despre acestea cu alta ocaziune. Acum'a am voitu numai, cá basatu pe sciíntia si esperientia se aratu auctoritatiloru competentí, cá astfelu de parere nu mai sta, si cá medicii, cari de o parte renduescu zamuri tari si carne incredintiatiloru sei, éra din alt'a slobodírea sangelui, lucra numai pentru pung'a lor; de aceea nu e minune, cá ei in scurtu timpu ambla in ecuipage si locuescu in palaturi, candu omenimea degeneraaza totu mai multu, ca-ci sci dle secretariu, cumu díce romanulu: lécu fia nu fia, plat'a se se scia!

Dar' m'am indepartatu dela obiectu. Voindu se aratu, catu de bínisioru se póte lega cu cunoscintiele fisiologice in preparandia si teologia, si procedur'â vindecarei firesci, si astfelu a se face din invetiatorii si preotii nostrii adevérati parinti si ingrijitori ai poporulu nostru in inticlesulu celu mai dreptu, imi iau voia a trage atentiunea asociatiuniloru nóstre pentru cultur'a poporulu, éra mai cu séma a sínódeloru spre acestu obiectu, atatu de importantu, catu si de cea mai mare necesitate, recomandandulu scrutiniulu barbátiloru sei cei luminati, cá cu luminile sale se judece, de am vorbitu in interesulu poporulu nostru inca plinu de viatia, dar si tare aplecatu spre degeneratiune. Asiu dori, cá propunerea obiecteloru indegetate mai susu se nu se faca dupa óresicare

metoda científica, dupa nisce auctori cu multe ipoteze si subtilitati, ci pre scurtu, cá si alte obiecte, adeca asia, cá mai anteu se se arate elementele din cari suntu compuse corpurile naturali, diversitatea loru, viati'a loru; se se descrie pe scurtu organele din respectu anatomicu, séu alu structurei, apoi fiziologicu, séu alu lucrarei, alu destinatiunei loru, si de locu se se adauge si igien'a, séu pastrarea loru in starea sanetatei, si aberatiunile, la care suntu espuse, cumu si delaturarea loru, adeca partea profilactica si curativa. Inse mai repetiescu odata, cà aceste se póte intreprinde cu succesu numai dupa principale medicinei firesci.

Pe candu inchieiu acésta epistola primescu Nr. 54 alu „Albinei,” in care citiu unu articulu fórte interesantu: „Reforme in clerulu romanu,” subscrisu de Cato. Din acestu articulu vediu cu bucuria, cà se intereséza si alti barbati despre introducerea medicinei in institutetele teologice, pentru cá preotulu se fia nu numai rugatoriu, ci si vindecatoriu, noi inse dícemu îndreptatoriu séu ajutatoriu, séu si curatoriu, ca-ci numai natur'a vindeca, éra mediculu curéza. „Natura sanat, medicus curat morbos,” a dísu de multu intieptulu Ipocrate; se vede inse, cà medicii asia numiti sciúntifici au uitatu acésta mare aksioma.

Primesce dle secretariu adenc'a mea reverentia, cu care am onóre a fi alu dtale stimatoriu

Timisiór'a, 3. Iuliu 1869.

Dr. Vasiciu.

Bibliograficu.*)

Serviciulu sanitaru alu comunei Bucuresci.

Raportu generalu pe anulu 1868, de dr. I. Felix, medicu-sieftu alu comunei. Bucuresci, tipografi'a I. Weiss, 1868—69, in 8. pag. 40 si o tabla.

„Carte rémarcabila din tóte puncturile de vedere.

D'anteiu, ea este scrisa cu multu mai romanesc, decumu s'aru fi potutu astepta dela numele strainu alu autoriului.

Alu douilea, materi'a este bogata si bine distribuita.

Dupa o scurta introduciune, autoriulu trece printr'o analiza succesiva tóte cifrele relative la vacinatiune, la morbilidade si cautarea medicala a bolnaviloru, la politi'a bromatologica, la consumatiune, la prostitutiune, la consiliulu de igiena, la nasceri si in fine la mortalitatea atatu in genere, precumu si dupa caracteriulu morburiloru.

Astadi, díce dn. Felix, publicu pentru prim'a óra datele statistice, culesc nu numai in serviciulu sanitaru alu primariei, ci si in registrele starei civile.

Vomu atrage atentiunea lectoriloru nostri asupra unor pasage mai de actualitate din acésta interesanta scriere.

Éta de es. pe pag. 14 despre tristele consecintie ale betiei in capitala:

*) Vedi Nr. 14.

„Mai constatamu o crescere rapede a alienatiuniloru mentali, din cari o mare parte provine din abusu beuturiloru spirtóse. In a. 1867 medicii de coloru au ecsaminatu 17 alienati si au cerutu asiediarea loru la Marcuti'a; ér in a. 1868 ei au fostu chiamati a constatá 37 alienatiuni.“

In privinti'a prosperitatii materiale a capitalei in anulu trecutú este fórte importanta urmatórea notiia:

„Numerulu viteloru taiate in Bucuresci in anulu 1868 este de: 17,687 boi, 31,333 vaci, 2100 vitiei, 95,700 oi si miei, 2189 capre, 13,541 rímatori.

„Din aceste numere, acela alu viteloru mari bovine este cu deseversire ecsactu, alu viteloru mici aprocsimativu. Constatamu o crescere a consumatiunei de carne de vaca própseta, care probéza, ca saraci'a nu cresce deodata cu crescerea poporatiunei, si inregistramu acestu faptu cá o conditiune igienica favorabila.

„Numerulu vaciloru si boiloru taiati in Bucuresci a fostu in a. 1866: 40,636, in a. 1867: 47,191, in a. 1868: 49,020.

„Comparatiunea viteloru mici consumate in anii 1867 si 1868 da resultatulu urmatoriu:

Vitiei	in an. 1867: 2093,	in an. 1868: 2100
Oi si miei	„ „ 57,383,	„ „ 95,711
Capre	„ „ 82,	„ „ 1199
Rímatori	„ „ 22,179,	„ „ 13,541

„Consumatiunea carnei de porcu, la inceputulu anului 1868 mai mare decatu in anii precedenti, a scadiutu rapede dela lun'a Septembre incóci de sub macesimum aniloru precedenti, incatu consumatiunea totala a carnei de rímatori este in a. 1868 cu 40 la suta mai mica, decatu in anii precedenti. Ea a fostu iulocuita prin carne de capre si de oi, a carei consumatiune a crescutu rapede dela lun'a Septembre 1868 incóci, incatu numerulu totalu alu oiloru si mieiloru taiati in a. 1868 este cu 70 la suta mai mare decatu in anii precedenti. Scaderea consumatiunei carni de rímatori coincide cu dat'a unei publicatii oficiale a serviciulu sanitaru alu primariei, menita de a luminá pe publicu asupra mesurorulu aperatóre in contra trichinosei.

„Pentru calcularea cantitatiloru de carne consumata punemu cá termenulu mediu, dupa evaluatiunile facute in mai multe rënduri, pentru boi câte 130, vaci 90, vitiei 12, oi si miei 3, capre 12 si rímatori 60 chilograme carne.

„S'a consumatu déra in Bucuresci in an. 1868: carne de bou si de vaca 5,119,280 chilograme, vitielu 25,200, oi si miei 287,133, capre 14,148, rímatori 812,460, sum'a totala 6,258,221 chilograme.

„Séu pentru unu locuitoriu socotinduse numerulu sufleteloru din Bucuresci 150,000, — 41.63 chilograme carne própseta pe anu, afara de venatu, paseri, pastrama, siunca, afara de cantitatile nu pré considerabile de carne de vaca própseta din zahanale*) din

*) Cuventu turcescu, macelarii mari, in care se si topescu grasimile si se usca carnea de vita (pastrama).

apropierea Bucuresciloru, si afara de unu numeru mare de porci taiati in casele particulare, care n'au fostu adusi in comerciul etc. Acésta catatime este insemnata pentru o poporatiune, din care doue parti din trei tiene posturile cu rigurositate; ea intrece catatimile respective din orasiile cele mari ale Franciei, Austriei si Germaniei, cu exceptiunea Berlinulu, unde consumatiunea de carne este puçinu mai mare, adica 42-50 pana la 43 kilograme de individu pe anu."

Nu ne putem opri de a mai reproduce inca ceva, care dovedesce, ca politi'a n'ostra oficiala nu este totu atatu de activa cá si acea electorala.

Dn. Felix dice:

"Consiliulu de higiena publica si salubritate a proiectatu dejá in anii antecedenti regulamente pentru manutienerea curatiei in stradele si piatile capitalei, pentru industriile insalubre etc., cari proiecte au fostu votate de on. consiliu comunalu si aprobate de dn. ministru de interne; ele inse au remasu litera m'orta, din cauza, ca organele politiei nu au avutu buna vointia ale ecsecutá."

In fine vomu inchieia prin urmat'orea comparatiune a mortalitatei din Bucuresci cu a celorlalte orasie mari din Europ'a:

"Mortalitatea din an. 1868 a fostu aproximativmente de 33 la 1000 locuitori, calculandu numerulu totalu alu locuitoriloru cu 150,000, séu d'n 29 loc. a muritu unulu. Comparandu mortalitatea Bucuresciloru cu cea din alte urbe mari, dupa statisticele publicate ale aniloru 1865—67, vedemu ca au muritu:

La Vien'a	47	din	1000	locuitori
" Petersburgu	41	"	"	"
" Bucuresci	33	"	"	"
" Parisu	28	"	"	"
" Berlinu	25	"	"	"
" Londr'a	24	"	"	"
" Stuttgardu	22	"	"	"

"Causele principale ale mortalitatii mai mari din Bucuresci in comparatiune cu Parisu, Berlinu si Londr'a, suntu probabilmente infectiunea paludala si nutritiunea nepotrivita a copiiloru mici."

Brosiur'a dlui Felix are marele meritu de a face pe lectorii sei se -- cugete. (Traianu,)

S'a depusu de vendiare la librariile Socecu si Ioanidu urmat'oriele opere n'oua ale d-lui B. P. Hajdeu:

1) Istori'a tolerantiei religiose in Romani'a: catolici, protestanti, armeni, mahomedani, lipoveni si israeliti. Editiunea 2. Pretiulu 2 sfanti.

2) Rázvanu si Vidr'a, drama istorica in 5 acte in versuri; editiunea 3-a, revediuata si adausa cu modeluri de vechi'a limba si versificatiune romana din diaconulu Coresi, Mironu Costinu, mitropolitulu Dosofteiu etc. Pretiulu 3 sfanti.

3) Oda la Boieri, 1848—1869. Pretiulu 10 bani.

Nr. 165 — 1869.

Protocolulu siedintiei lunarie a comit. asoc. trans. rom.

tinute in 6. Iuliu c. n. a. c. sub presidiulu dlui vicepres. Ioanu Hannia, fiindu de facia dd. membrii ilnstr. sa dn. consil. gubern. Pav. Dunca, dn. consil. de finantia Petru Manu, dn. senatoru P. Rosca, dn. adv. dr. Ioane Nemesiu, du. prof. si parochu Zach. Boiu, dn. secret. II. Ioane V. Rusu, dn. redact. Nicolae Cristea si dn. adv. dr. Dem. Racuciu.

§. 55. Dn. vicepres. aduce la cunoscintia, cumca dn. cassariu alu asociatiunei lipsindu din cause sanitarie dela ast'a siedintia, despre starea cassei se va raportá in siedinti'a viit'oria.

Se ia spre scientia.

§. 56. Se impartasiesce sub Nr. 164 o scrisóre a dlui jude procesuale in Buteas'a, Vas. Dragosiu din 23. Iuniu a. c., pre langa care se asternu la comitetu, 8 estrase protocolarie, dela unele comune din cerculu Boiului, in districtulu Cetatiei de pétra, pre care susu numitulu domnu iea succesu ale induplecá, cá se faca oferte in fav'orea asociatiunei, si anume: a) comunele Buteas'a, Boiu mare si Prislopu s'au obligatu a respunde tacs'a anuale de 5 fr. v. a. (vedi docum. lit. A, B si C); b) comunele Selnit'a si Vim'a mica, deosebi fiacare cu cate 100 fr. v. a. (vedi doc. lit. D si E) si c) comunele Dolheni cu Bêrsae-Sias'a cu Iugastreni si Franceni cu Romanesci impreunate la olalta 100 fr. v. a. (vedi docum. lit. F, G si H).

Dintre aceste comunele de sub b) si c) se deobligara a plati sum'a oferita de cate 100 fr. in 4 ani, si anume in rate de cate 25 fr. v. a.

Totuodata, cá comunele susu numite se póta intrá cá m. ord. ai asociatiunei, dn. jude procesuale Vas. Dragosiu róga comitetulu, cá la prosim'a adunare generale, se faca propunere pentru schimbarea §-lui resp. din statute.

Conclusu. Incunosciintierea dlui jude procesuale susu amentitu despre ofertele facute in fav'orea asociatiunei se ia spre placuta scientia si se decide pentru zelulu doveditu cu asta ocaziune in interesulu asociatiunei, a i se dá recunoscintia in scrisu din partea comitetului, cu acea deslucire, resp. declaratiune, cá dupa ten'orea §-lui 6 p. 2 din statute membru ord. alu asociatiunei e, ori cine platesce tacs'a anuale de 5 fr., prin urmare §lu citatu, fiindu destulu de chiaru, nu este trebuintia a se face neci o propunere la adunarea generala pentru schimbarea aceleia; deci dupace susu insiratele comune sub a), b) si c) dorescu a intrá cá membrii ord. si cá atare dorescu a si capatá diplome, nu subverséza neci o pedeca, cá comunele de sub a) dupa depunerea tasei deobligate de 5 fr. v. a., ér comunele de sub b) si c) dupa raspunderea ratei de anteiu de 25 fr. v. a. numai decatu se-si si capete resp. diplome, intielegându-se de sine, cumca dupa §lu 36 din statute numai pana atunci este cineva membru alu asociatiunei, pana candu satisface recerintieloru statutale.

§. 57. Comisiunea insarcinata in siedinti'a trecuta (§ 50) cu elaborarea unui proiectu in privinti'a

- 1459 Quintalitii jus. Reg. Arch. T. I.
 1459 Tertialitii jus. Reg. Arch. T. I.
 1465 Quinquagesima regalis. C. D. T. III.
 1466 Siculi solvunt decimas capitulo albensi. Supl. C. D. T. IV.
 1468 Quinquagesima regalis. Supl. C. D. T. IV.
 1470 Contributio. Supl. C. D. T. IV.
 1486 Reginalia Tributa. Supl. C. D. T. V.
 1486 Contributio unius auri. Supl. C. D. T. V.
 1486 Tributum ibidem, hoc item: 1488, bis 1492, 1498.
 1486 Subsidium ibidem, hoc item: 1487, 1508, 1511.
 1487 Decimae Saxonum ibidem, item 1494.
 1587 Vigesima in Transilvania ibidem, item 1488, 1491, 1493, 1494, 1507.
 1493 Nona ibidem.
 1493 Quinquagesima ibidem, item 1498, 1503.
 1495 Quartalitiium ibidem.
 1498 Valachi praestant Decimas Capitulo albensi. C. D. T. IV.
 1499 Decisio Synodalis de Decimis Saxonis. C. D. T. IV.
 1500 Nobiles praestant Decimas Capitulo albensi, Quartam Plebanis. C. D. T. IV.
 1500 Episcopus albensis obtinet ideo Decimas, ut praestet Banderium. C. D. T. IV.
 1504 Lis inter Episcopum albensem, et Plebanos Sedis Selk intuitu Decimarum. C. D. T. IV.
 1513 Vigesima. Supl. C. D. T. VI., item 1534.
 1517 Subsidium. Supl. C. D. T. VI., item 1519, 1521.
 1520 Decimae. Supl. C. D. T. VI., item 1522, 1543.
 1521 Reginalis proventus. Supl. C. D. T. VI.
 1527 Decima nobilium. Supl. C. D. T. VI.
 1540 Decima et quarta Possessionis Ipp. in Comitatu Kraszna. C. D. T. IV.
 1541 Quinquagesima. Supl. C. D. T. VI.
 1547 Decima et quarta Comitatus Kraszna. C. D. T. IV.
 1550 Causae decimarum. C. D. T. IV.
 1553 Decimae pertimentiarum Castri Csicsó spectabant Episcopo albensi. C. D. T. IV.
 1553 Dica valachorum. C. D. T. IV.
 1553 Dica Regia. C. D. T. IV.
 1553 Quinquagesima Valachorum ibidem T. IV., item T. V.
 1555 Decimae Oppidi Banfi-Hunyad pertinebant Episcopo Varadinensi. C. D. T. V.
 1558 Decimae, modus solutionis decimarum, vini pastoribus Saxonis. Supl. C. D. T. VII.
 1559 Mandatum contra eos, qui Decimas pastorum Saxonie occuparent. Supl. C. D. T. VII.
 1559 A Decima immunis Gerebionatus Vizaknensis. S. C. D. T. VII.
 1559 Decimae Saxonum. C. D. T. V. item 1562, 1563, 1574, 1575, 1576, 1577, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583.
 1562 Decimae Kolosvárienses. C. D. T. V., item 1571, 1576.
 1570 Partium Hungariae arendator Thomas Literatus, ibidem.
 1570 Decimae Oppidi Tasnád, ibidem, item 1576.
 1576 Decimarum arendatores Thomas Literatus et Ladislaus Zsombori, ibidem.
 1577 Decimae Saxonum. C. D. T. VI., item 1580, 1583, 1586, 1588, 1589, 1590, 1592, 1593.
 1577 Decimae in Kudsir, ibidem.
 1579 Decimarum arendator Andreas Zsombori. C. D. T. V.
 1579 Quarta Decimarum, ibidem.
 1580 Quarta Decimarum, ibidem, item: 1581, 1583.
 1583 Decimarum arendatores Ladislaus Zsombori. C. D. T. VI. item 1588.
 1583 Decimarum arendatores Benedictus Székely 1590. C. D. Tomo VI.
 1583 Decimarum arendatores Benedictus Mindszent 1591. Cod. Dipl. Tomo VI.
 1583 Decimarum arendatores Balthazar Szilvási 1607. Cod. Dipl. Tomo VI., item 1609.
 1588 Siculi praestabant Decimas. Reg. Arch. T. IV.
 1590 Decimae. C. D. T. VI.

- 1594 Decimae Saxonum, ibidem, item 1597, 1598, 1600, 1601, 1603, 1605, 1607, 1608.
 1598 Decimae in Vizakna, ibidem.
 1601 Decimae Siculorum. ibidem.
 1601 Nonae Siculorum, ibidem.
 1603 Decimae in Kis-Kend, ibidem.
 1609 Decimae ultra fluvium Küköllő ibidem.
 1610 Decimae ultra fluvium Küköllő ibidem C. D. T. VII.
 1613 Decimae ibidem, item 1615, 1618, 1622, 1628, 1629, 1630, 1631.
 1613 Decimarum tres-quartae adimuntur Saxonibus 1611. C. D. T. VII. sed restituuntur 1613, ibidem.
 1622 Nona, ibidem.
 Decimarum arendator: Balthazar Cseszerliczki de Szilvás 1615 ibidem, item 1616.
 Decimarum arendator Thomas Debreczeni 1628, ibid.
 Decimarum arendator Mathias Zárori 1630, ibidem.
 1615 Decimae majores et minores quid? C. D. T. VIII., item 1631, 1649, 1652.
 1636 Decimae, ibidem, item: 1642, 1647, 1668.
 1654 Decimae Szászvárosienses ibidem, item: 1656, 1658.
 Decimarum Saxonum arendator: Joannes Kemény 1647. C. D. T. VIII.
 Decimarum Saxonum arendator: Nicolaus Sebesi 1654. C. D. T. VIII.
 Decimarum Saxonum vice-arendator: Wolfgang Delyi de Sári 1633. C. D. T. VIII.
 Decimarum Saxonum vicearendator: Petrus Szénás de Bályok 1645. C. D. T. VIII. 1647.
 Decimarum Saxonum vicearendator: Nicolaus Sebesi 1652.
 Decimarum Saxonum vicearendator: Joannes Kendi 1658, C. D. T. VIII.
 1661 Decimae minores. C. D. T. VIII.
 1662 Decimae C. D. T. IV. item: 1663, 1668, 1674, 1675, 1676, 1690.
 1663 Decimae Saxonum ibidem, item: 1664, 1667, 1673, 1674, 1676, 1679, 1698, 1699 bis.
 1674 Decimarum Instructio, ibidem 1676.
 Decimarum arendator: Gregorius Gilányi. C. D. T. IX. 1664, 1673.
 Decimarum arendator: Michaël Teleki ibidem 1675, 1689.
 Decimarum arendator: Joannes Haller ibidem 1694.
 Decimarum vicearendator: Franciscus Belényesi, ibidem 1667, 1668.
 Decimarum vicearendator: Petrus Alvinczi ibid. 1673, 1675.
 1689 Decimarum Fiscalium Sax. arendator Michael Teleki. C. D. T. X.
 1701 Decimae Valachorum. C. D. T. XI.
 Decimae Ex Görösön Comitatus Szolnok med. 1618, ibid. item: 1657, 1701.
 1702 Decimae C. D. T. XII.
 1702 Decimae Saxonum ibidem, item: 1725.
 1723 Nonae in Tasnád. C. D. T. VI.
 1775 Decimae Barcensium altissima sententia. C. D. T. XII.

Dragosiu.*)

I.

Dragosiu mindru cá unu sóre**) A plecatu la venatóre.

*) Acésta balada, de si compusa de mine in stilulu cante-celoru betranesci, amu gasitu de cuviintia a o coprinde in collecti'a poesiiloru poporale, fiinduca ea amintesce un'a din legendele cele mai interesante ale Moldoviei. Vas. Alecsandri.

**) Dupa traditi'a populara Dragosiu a venitu din Ardealu si a popositu intr'o vale numita campulu lui Dragosiu intre Bacau si Pétr'a. Descalcarea lui a fostu pe la inceputulu vécului XIII.

Ghióg'a si sagét'a lui
 Facu pustiulu codrului!
 Cerbulu móre, ursii peru
 Si vulturii cadu din ceru.
 Éta ca 'ntr'o dumbravióra,
 Elu zaresce-o caprióra,
 Fiara blanda dela munte
 Cu stelutia alba 'n frunte.
 Si cornitie mititele
 Si copite sprintenele.
 Capriór'a cumu ilu simte,
 Lasa locurile strimte,
 Fuge, salta, sbóra, pere,
 Cá unu visu, cá o parere,
 Éra Dragosiu infocatu
 O gonesce ne'ncetatu.
 Di de vara catu de lunga
 Venatoriulu o alunga
 S' amendoi se perdu de vii,
 In codri meroi pustii!

II.

Éata, mari, ca deodata
 O poéna se arata
 Inverdita, inflorita
 Si de lume tainuita.
 Ér pe érba 'n poenitia
 Canta-o alba copilitia
 Cu ochi dulci dismierdatori
 Si cu sinulu plinu de flori.
 Capriór'a catu o vede
 Sbóra veselu se repede
 Si ii cade la picióre
 Pe-unu covoru de lacrimióre.
 Catu vitézulu o zaresce,
 Sta pe locu si se uimesce!
 Uita bland'a caprióra
 Si sagét'a ce omóra,
 Uita drag'a venatóre,
 Uita lumea de sub sóre!

III.

„Copilitia! dice elu,
 Rezematu de-unu stejarelu:
 Ésti tu zin'a astui plaiu
 Sau o flóre dela raiu?
 — Dragosiu, Dragosiu fratióre?
 Nu suntu dína, nu suntu flóre,
 Ci amu sufletu feciorescu
 Si Moldov'a me numescu.
 Multu e, multu decandu te-asteptu
 Se-mi alinu dorulu din peptu,
 Ca de domnulu suntu menita
 Cá se fiu a ta ursita!
 — O! Moldovo 'ncantatóre,
 Gingasia farmecatóre!
 Éta arcu-mi vitejescu
 Langa tine 'lu resadescu*)
 Cá se dea pana 'n diori
 Crengi de frundie si de flori
 Si cu-acele crengi frumóse
 Se impletimu cununi voióse,
 Un'a tie, un'a mie
 Pentru-a nóstra cununie!“

*) In muntii Moldovei despre Ardealu amu vediutu nnu stejariu batranu de mai multe sute de ani, pe care locutorii ilu numia: Arculu lui Dragosiu. Elu erá cu trunchiulu indoitu cá unu arcu.

IV.

Ado'a di ei plecara
 Si prin codri apucara
 Amendoi imbratisiati
 Cu flori mîndre 'nconunati.
 Déluri multe ei suira,
 Multe deluri coborira
 Pana 'n valea cea 'nverdita
 De-unu rîu limpedu recorita*).
 Copilitia inveselia
 Si din gura asia graia:
 „Dragosiu, Dragosiu fratióre!
 Lasa ochii tei se sbóre
 Peste culme si campii
 Pascute de herghelii.
 Peste vali, peste gradini
 Unde's roiuri de albini;
 Peste ape curgatóre
 Si dumbravi resunatóre.
 Catu pamentu tu vei vedea,
 E cuprinsu de zestrea mea!
 S'acea dalba de mosie
 Tóta 'n veci a ta se fie,
 Candu prin tine-a fi scapata
 De o fiara 'nfricosiata,
 De unu zimbru fiorosu**)
 Care-o calca 'n susu si 'n diosu!

V.

Bine verb'a nu sîrsia;
 Din rîu éta ca esia
 Zimbrulu aprigu cá unu zmeu
 Cu lungi cóme cá de leu,
 Si cu córne otielite
 Si cu aripi la copite
 Fiar'a crunta si turbata
 Plecá fruntea lui cea lata
 Si sarindu, mugindu, dá zoru
 Peste mîndrulu venatoru.
 Éra Dragosiu s'atienea
 Si celu zimbru cumu venia,
 Ghióg'a 'n frunte i aruncá,
 Fruntea 'n doa-i despica!
 Apoi capulu ii taia
 Intr'o lance ilu punea
 Si plecá in veselie
 Pe frumós'a lui mosie
 De pagani se o ferésca
 Si cá domnu, se o domnésca!
 (Din poesiile populare culese de Vas. Alecsandri.)

*) Rîulu Moldov'a.

**) Traditi'a vechie pretinde, ca bourulu Moldovei representa capulu zimbrului ucisu de Dragosiu, candu a descalecatu in tíera; istori'a inse sustiene, ca acelu bouru vine dela cetatea Caputu Bovis, redicata de imperatulu Traianu in Daci'a. Vas. Al.

DICTIONARIULU UNGURESCU-ROMANESCU

(Magyar-román szótár)

compusu de Georgie Baritiu, Brasiovu 1869, legatu usioru cu 3 fr. 20 cr., legatu tíepenu cu calcaia de piele (Halbfrenzband) 3 fr. 70 cr. v. a., se póte trage atatu dela auctoriu deadreptulu, catu si se póte comandá prin librerie totu cu pretiurile susu aratate, pen-truca s'a ingrigitu, cá pretiulu se remana acelasi.